

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ ЗА КОРДОНОМ

SOCIAL PROBLEMS OF UKRAINIAN
REFUGEES ABROAD

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.10.051>

УДК 316.4.063.3

JEL: A13

Р.Я. ЛЕВІН, канд. пед. наук, с. н. с.,
старший науковий співробітник відділу моніторингових
досліджень соціально-економічних трансформацій
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. Панаса Мирного, 26, Київ, 01011, Україна
email: LevinR@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4991-0246>

Г.Ю. ЯЦЕНКО, канд. екон. наук,
науковий співробітник відділу моніторингових
досліджень соціально-економічних трансформацій
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. Панаса Мирного, 26, Київ, 01011, Україна
email: yatsenko.anna@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4117-1781>

СПРИЙНЯТТЯ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНЦЯМИ ТА ІНШИМИ ЄВРОПЕЙЦЯМИ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ЄС

Визначено особливості сприйняття важливості основних життєвих цінностей українцями і жителями інших європейських країн, запропоновано поширювати цю інформацію в публічному просторі країн перебування українських біженців у ЄС в інтересах покращення взаєморозуміння учасників міжнаціонального спілкування.

Ключові слова: цінності; біженці; інтеграція.

З початком активної фази війни з РФ велика кількість українців вимушено перемістилася на територію ЄС, і для багатьох це стало першим досвідом влаштування життя за кордоном. Європейці доброзичливо поставилися до українських біженців, водночас, як показала практика, крім природних труднощів спілкування, пов'язаних з мовним бар'єром, з обох сторін відмічаються непоодинокі випадки недостатнього взаємного розуміння, зумовлені браком знань про культурні особливості поведінки представників різних євро-

Ц и т у в а н н я: Левін Р.Л., Яценко Г.Ю. Сприйняття життєвих цінностей українцями та іншими європейцями в контексті проблем інтеграції українських біженців у ЄС. *Економіка України*. 2022. № 10. С. 51—60. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.10.051>

пейських народів. Оскільки людська поведінка значною мірою зумовлюється цінностями, на нашу думку, актуальним є дослідження особливостей ціннісних систем українців та інших європейців. Поширення відповідного знання сприятиме інтеграції українських біженців у країнах перебування.

Отже, **мета статті** — визначити особливості сприйняття важливості основних життєвих цінностей українцями і жителями інших країн ЄС.

У **кількісному вимірі** масова евакуація українців з місць постійного проживання з початком війни сягнула сили явища, яке відомий вітчизняний соціолог І. Рущенко назвав «Великий вихід українського народу» [1]. За даними Європейської комісії, станом на липень 2022 р. переважна більшість українських біженців (6,7 млн осіб) виїхали до ЄС (з них близько 3 млн уже повернулися, залишилися орієнтовно ¹ 3,2—3,7 млн осіб) ². Станом на серпень 2022 р. найбільше переміщених українців, за даними УВКБ ООН, перебувало в Польщі (1 274 130 осіб) і Німеччині (971 000), менше — у Чехії (413 121), Італії (159 968), Іспанії (113 913) і Великій Британії (111 900 осіб) ³. Частка бажаючих повернутися додому станом на серпень 2022 р. сягнула 55%, залишитися за кордоном — 27% (дані Gradus Research Plus) ⁴.

Про **якісний вимір** української евакуації до ЄС можна орієнтовно ⁵ судити за результатами опитування Центру Разумкова, завершеного наприкінці серпня 2022 р., згідно з яким соціально-демографічний склад біженців такий: жінки — 93%; з вищою або незакінченою вищою освітою — 83%; віком від 30 до 49 років — 71%; висококваліфіковані фахівці — 30%, керівники підприємств чи підрозділів — 14%, підприємці — 14%, кваліфіковані робітники — 12%, тобто разом близько 70% являють собою кваліфіковану продуктивну силу в активному працездатному віці. Але знайти постійну роботу в країні перебування змогли лише 12%, ще стільки ж — тимчасову роботу або підробітки, менше 10% мали доходи від дистанційної роботи в Україні, менше 2% — разом від бізнесу в Україні та країні перебування, а решта переселенців, а це більшість, отримували матеріальну допомогу з різних джерел (близько

¹ Точніших даних Європейська комісія надати не змогла, тому що рахувала за кількістю заявок на тимчасовий захист, які українці подавали спочатку в одній країні ЄС, потім у іншій або не подавали зовсім, або подавали, але виїхали до отримання рішення.

² Хмельницька В. Єврокомісарка повідомила, скільки українців вже повернулися додому і як багато ще залишаються на чужині. *ТСН*. 2022. 12 лип. URL: <https://tsn.ua/ato/yevrokomisarka-povidomila-skilki-ukrayinciv-vzhe-povernulisya-dodomu-i-yak-bagato-sche-zalishayutsya-na-chuzhini-2108608.html> (дата звернення: 29.07.2022).

³ Моїсєєв В. Загиблі, біженці, ракетні обстріли: шість місяців війни в цифрах. *The page*. 2022. 25 серп. URL: <https://thepage.ua/ua/economy/shist-misyaciv-vijni-v-ukrayini-u-cifrah> (дата звернення: 02.09.2022).

⁴ Ці дані стосуються всіх країн, куди виїжджали біженці, але вони найбільш характерні саме для ЄС, тому що, як показали наші розрахунки (за: Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни Росії проти України — восьма хвиля дослідження. Аналітичний звіт. *Gradus Research Plus*. Серпень 2022. С. 12, 27. URL: <https://gradus.app/uk/open-report/> (дата звернення: 05.09.2022)), у переліку топ-16 напрямків зовнішньої міграції на 14 країн ЄС припадає 84% обсягу (лише ще 3% — на США, 2% — на Туреччину, решта — на інші країни світу).

⁵ Орієнтовно, тому що через зрозумілі обмеження проведення опитування переміщених українців за кордоном дослідники онлайн користувалися методами «снігової кулі» й «self selected sample» через Facebook-групи; було опитано 511 біженців у 30 країнах; найбільше в Польщі (110 осіб), Німеччині (85) та інших країнах ЄС (231 особу).

30—50% залежно від країни), українську пенсію (2%), користувалися своїми попередніми заощадженнями (менш як 20%). Своє матеріальне становище в країні перебування близько 60% біженців оцінювали як таке, що грошей вистачає лише на харчування і придбання необхідних недорогих речей, ще 12% — ледве зводять кінці з кінцями, грошей не вистачає навіть на необхідні продукти, 21% — у цілому на життя вистачає, менше 6% — живуть забезпечено, 1% — можуть собі дозволити придбати практично все, що хочуть; притому рівень свого добробуту в Україні до війни опитані оцінювали значно вище⁶.

У **соціально-психологічному вимірі** процес інтеграції українських біженців до ЄС можна представити як надзвичайно складне багатоаспектне явище, у якому перетинаються, часом збігаються, а часом і суперечать одні одним інтереси різних сторін. Так, європейці виявили неабияку гостинність: згідно з аналізом Ipsos Flash Eurobarometer, 89% жителів ЄС симпатизували українцям, 88% підтримували наданням прихистку біженцям з України⁷. У свою чергу, українці також зазначали позитив — серед усіх тих, хто від початку війни змінювали місце проживання (17% виїжджали за кордон, решта — на інше місце в межах України), 83% оцінювали ставлення до себе з боку місцевих жителів як дуже і скоріше доброзичливе, інакше думали лише 11% (дані Gradus Research Plus)⁸. Але водночас у ЄС відчувуються пов'язані з війною зростання цін, інфляція, побоювання дефіциту енергоносіїв. «Європейська правда» повідомляє дані Reuters, що навіть у Німеччині, країні — локомотиві ЄС, через війну в Україні зросли ціни на енергоносії, і це стало головною причиною прискорення інфляції у серпні до найвищого за майже півстоліття рівня⁹. Значна частина європейців вимушені більше заощаджувати, у ряді країн припиняються виплати біженцям, зменшуються пільги й обсяги допомоги. Від українців очікують якнайшвидшого опанування мови, влаштування на роботу, самостійного забезпечення себе, перетворення з реципієнтів бюджету на його донорів — платників податків. Ще наприкінці березня журнал «Forbes Україна» повідомив про сподівання на європейський дух гостинності як такий, що залежить від успішної інтеграції українських біженців у країнах перебування, і застереження Верховного комісара УВКБ ООН: «Солідарність може видихнутись і спричинити зворотну реакцію»¹⁰.

⁶ Настрої та оцінки українських біженців (липень — серпень 2022 р.). *Разумков Центр*. 2022. 30 серп. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-lypen-serpen-2022p> (дата звернення: 05.09.2022).

⁷ 85% українських переселенців відзначають, що в новій місцевості до них ставляться доброзичливо. *The Village Україна*. 2022. 17 чер. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/city/city-news/327125-85-ukrayinskih-pereselentsiv-vidznachayut-scho-v-noviy-mistsevosti-do-nih-stavlyatsya-dobrozichlivo> (дата звернення: 15.08.2022).

⁸ Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни Росії проти України — восьма хвиля дослідження. Аналітичний звіт. *Gradus Research Plus*. Серпень 2022. С. 8, 27. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/> (дата звернення: 02.09.2022).

⁹ Інфляція в Німеччині зросла до найвищого рівня майже за 50 років. *Економічна правда*. 2022. 30 серп. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/08/30/690971/> (дата звернення: 05.09.2022).

¹⁰ Теплі обійми можуть охолонути. Як криза українських переселенців змінить Європу. Переклад матеріалу *Economist*. *Forbes Україна*. 2022. 26 бер. URL: <https://forbes.ua/inside/yak-kriza-ukrainskikh-bizhentsiv-zminit-evropu-26032022-5061> (дата звернення: 15.08.2022).

Але інтегруватися складно з багатьох причин, зокрема, і через те, що серед великої кількості вимушених переселенців, відмінних за цілою низкою соціально-демографічних ознак, у тому числі й за психологічними настановами [1], більшості людей було важко безпроблемно прийняти кардинальну зміну життя, ще і в основному в гірших, ніж удома, умовах, і швидко досягти взаєморозуміння з контактерами в країнах перебування. Виникнення проблем у стосунках біженців з іноземцями було очікуваним явищем, передбачуваним українською владою: уже через два тижні після початку російської агресії прес-служба Центру протидії дезінформації при РНБО опублікувала поради щодо поведінки біженців за межами України, стислий зміст яких пропонував бути ввічливими, толерантними, поважати зусилля інших щодо допомоги; не користуватися гостинністю надмірно, за можливості — працювати, демонструвати здатність самостійно дбати про себе¹¹.

Утім, як би переміщені співвітчизники не намагалися дотримуватися слушних порад, але існують об'єктивні проблеми налагодження життя за кордоном, пов'язані з пошуком роботи, вивченням мови, забезпеченням житлом, соціальними виплатами, медичним страхуванням, послугами освіти, транспорту, зв'язку, документами набуття легального статусу тощо. Проте, що розв'язувати проблеми інтеграції зовсім не просто, свідчать опубліковані скарги переміщених у різні країни ЄС українців на труднощі вирішення багатьох питань, наприклад, на: вимоги виселятися або знайти роботу (Франція); малу фінансову підтримку і труднощі із знаходженням роботи без знання мови (Швеція); нерозуміння причин і наслідків війни, викривлене сприйняття дій агресора і українського спротиву (Болгарія); відсутність матеріальної допомоги (Іспанія); бюрократію, скорочення пільг (Німеччина); згасання емпатії (Австрія); невдоволення малозабезпеченого населення (Чехія); претензії щодо начебто зловживання гостинністю (Литва); закриття або скорочення центрів допомоги, скасування безкоштовного проїзду (Данія); намагання заробляти на прибулих (Італія); відміну виплат, погіршення ставлення (Польща); тощо¹².

Природно, процес вирішення зазначених питань потребує постійних контактів біженців з місцевим населенням і офіційними особами країн перебування. З ряду публікацій про враження українських біженців від інтеграції за кордоном^{13, 14} можна судити, що контакти з офіційними службами далеко не завжди відбуваються цілком позитивно і можуть слугувати одним з характерних прикладів недостатнього розуміння культурних особливос-

¹¹ Сорока Н. «Ви — обличчя України»: біженцям дали поради, як поводитися за кордоном. *24tv.ua*. 2022. 09 бер. URL: https://zakordon.24tv.ua/vi-oblichchya-ukrayini-bizhentsyam-dali-poradi-yak-povoditsya_n1898176 (дата звернення: 29.07.2022).

¹² Захарова О. Українські біженці в світі: британці вчать українську, кенійці дивуються, що війна ще триває. *The page*. 2022. 30 лип. URL: <https://thepage.ua/ua/politics/ukrayinski-bizhenci-yak-zminilosya-stavlennya> (дата звернення: 15.08.2022).

¹³ Людмирська О. Чужий монастир: Німеччина очима українських біженців або Штраф до 60 тисяч євро за вбиту бджолу. *ZN.UA*. 2022. 13 чер. URL: https://zn.ua/ukr/social_secutity/chuzhij-monastir-nimechchina-ochima-ukrajinskikh-bizhentsiv.html (дата звернення: 29.07.2022).

¹⁴ Осадча Я. Перша-ліпша робота. Чи можуть українки реалізуватися за кордоном. *Українська правда*. 2022. 05 серп. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/08/5/249882/> (дата звернення: 02.09.2022).

тей поведінки сторін. Існують непоодинокі приклади, коли в ході цих контактів до об'єктивних труднощів з обох сторін додається суб'єктивно-психологічний чинник незадоволення. Причини зрозумілі: біженці незадоволені тим, що очікування швидкого й безболісного вирішення їхніх питань стикаються з реальністю передбачених бюрократичними регламентами непростих процедур і тривалих термінів їх виконання. Представники офіційних служб, у свою чергу, незадоволені нерозумінням біженцями того, що пропонувані правила, на думку чиновників, цілком виправдані й єдино можливі. І біженці, і службовці взаємно незадоволені реакцією іншої сторони — її поведінка здається незрозумілою, хоча насправді є для неї цілком звичайною, але контрагентам бракує обізнаності щодо культурних особливостей поведінки, прийнятій в іншій країні (адже навіть у одному суспільстві природно прийнятна в одній соціальній групі поведінка може бути такою, що викликає нерозуміння в іншій групі, тим більше це стосується представників різних суспільств). У цьому зв'язку слід мати на увазі, що людська поведінка великою мірою зумовлюється цінностями. Відомий вітчизняний соціолог А. Ручка вказує, що «...цінності є суттєвим потенційним регулятивом людської поведінки, діяльності та спілкування» [2, с. 489] і пояснює, що в ході історичного процесу залежно від його обставин людські цінності змінюються: якісь стають провідними, якісь менш значущими; створюється так зване преференційне мислення, яке віддає перевагу найбільш важливим цінностям в уявленні людини або цілого соціуму [2]. Оскільки історичний процес у різних країнах, навіть у межах одного континенту, відбувається не однаково, то і цінності, і, відповідно, загальноприйняті (нормативні) поведінкові практики населення мають свої національно-культурні особливості. Незнання або неврахування цих особливостей здатне негативно впливати на якість порозуміння жителів різних країн — людей з нетотожними ціннісними системами, навіть якщо вони й належать до спільної європейської цивілізації. Саме це незнання (неврахування) може бути до певної міри однією з причин невідповідності взаємних очікувань сторін від контактів одна з одною. Глибше знання ціннісних систем населення різних країн, на наш погляд, може сприяти інтеграції українських біженців у Європі й подальшій конвергенції національних культур, адже «...здавна відомо, що цінності, їх зміст, якість, спрямованість орієнтують і мотивують людей на креативну діяльність, добрі взаємовідносини, толерантність щодо іншого, справедливість, компетентність, партиципацію тощо» [2, с. 487].

Методика визначення особливостей ціннісних систем передбачала вторинний аналіз соціологічних показників важливості для жителів різних країн шести основних складових життя (сім'я, друзі чи знайомі, робота, вільний час, релігія і політика), отриманих у проєктах «Світове дослідження цінностей» (World Values Survey — WVS) і «Європейське дослідження цінностей» (European Values Study — EVS) — об'єднане 2017—2020 рр. одне з найбільш авторитетних у соціальних науках міжнародне дослідження з охопленням майже 95% світового населення [3, с. 5]. Оскільки основні людські цінності змінюються повільно [3, с. 18], то використані дані можна вважати цілком релевантними для аналізу на цей час. Для порівняння цінностей населення різних країн було застосовано розподіл Європи на кластери

Таблиця 1. Оцінка важливості основних складових життя (розраховані як сума відповідей «Дуже важливо» і «Скоріше, важливо» на запитання «Скажіть, будь ласка, наскільки це важливо для Вас?») в окремих європейських країнах у 2017—2020 рр., N — кількість респондентів, %/місце в країні

Країни	Складові життя					
	робота	релігія	політика	вільний час	друзі та знайомі	сім'я
Швеція, 2017 р. (N = 1198)	93,9/4	28,0/6	74,9/5	96,0/3	97,2/2	98,3/1
Швейцарія, 2017 р. (N = 3174)	91,7/3	31,7/6	51,2/5	90,8/4	94,0/2	96,6/1
Фінляндія, 2017 р. (N = 1220)	89,7/4	31,7/6	44,4/5	93,6/3	95,3/2	97,0/1
Німеччина, 2018 р. (N = 1528)	85,2/4	38,5/6	69,9/5	91,8/3	96,8/2	98,7/1
Данія, 2017 р. (N = 3369)	84,5/4	19,3/6	46,7/5	91,1/3	92,9/2	98,8/1
Нідерланди, 2017 р. (N = 2409)	82,2/4	30,3/6	54,0/5	95,1/2	96,0/1	93,2/3
Польща, 2017 р. (N = 1358)	92,7/4	78,1/5	43,9/6	94,2/3	94,4/2	99,0/1
Україна, 2020 р. (N = 1289)	79,6/4	62,0/5	29,7/6	82,9/3	89,8/2	99,0/1

Джерело: Joint EVS/WVS 2017-2022 data-set (version 3.0.0) / Documentation / Frequency tables: WVS/EVS Joint v3.0 Results by Country. 565 p. P. 1, 3, 106—117. URL: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSEVSJoint2017.jsp>

на основі вимірювань Інглхarta — Вельцеля [4], які склали Світову мапу крос-культурних розбіжностей, де станом на 2020 р. найбільш економічно й демократично розвинуті європейські країни розташовувалися в кластері «Протестантська Європа».

Для порівняння з Україною, яка розташовувалася в кластері «Ортодоксальна Європа», було обрано з кластера «Протестантська Європа» найбільш економічно потужні країни: Данію, Німеччину, Нідерланди, Швецію, Швейцарію, Фінляндію (у 2021 р. входили до світового топ-50 за ВВП¹⁵), а також Польщу (кластер «Католицька Європа»), яка прийняла найбільшу кількість українських біженців. Отримані результати показали наявність як схожого, так і відмінного в ціннісних системах національних культур. До безперечно схожого належало те, що найважливішою цінністю для майже всіх європейців була сім'я — вона посідала перше рейтингове місце в кожній з аналізованих країн, за винятком Нідерландів (там сім'я була на третьому місці після друзів чи знайомих і вільного часу). В решті країн кількісні виміри показників важливості сім'ї не мали статистично значущих відмінностей: різниця між полярними величинами 96,6% у Швейцарії і 99% в Україні та Польщі була меншою, ніж максимальна похибка вибірки українського опитування — 2,7% з імовірністю 0,95 без урахування дизайн-ефекту [3, с. 9] (табл. 1).

Так само схожим було й те, що в кожній з аналізованих країн (за винятком Нідерландів) на другому місці була важливість друзів і знайомих; на четвертому — робота (за винятком Швейцарії, де робота посіла третє місце); на останньому — релігія (за винятком Польщі та України, де релігія зай-

¹⁵ Які країни мають найбільший показник ВВП: топ-50 за 2021 рік. *Апостроф*. 2021. 27 груд. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/economy/2021-12-27/u-kakih-stran-samyiy-bolshoy-pokazatel-vvp-top-50-za-2021-god/254155> (дата звернення: 29.07.2022).

няла передостаннє місце); на передостанньому — політика (за винятком Польщі та України, де політика була останньою в рейтингу важливості цінностей); на третьому — вільний час (за винятком Швейцарії, де вільний час був на четвертому місці, й Нідерландів — на другому). Схожість показників простежувалася також у тому, що перші чотири місця в рейтингу важливості в кожній країні були визначені переважною більшістю (понад 80%) опитаних, зокрема, у Швеції (від 93,9 до 98,3%), Швейцарії (90,8—96,6%), Фінляндії (89,7—97%), Німеччині (85,2—98,7%), Данії (84,5—98,8%), Нідерландах (82,2—93,2%), Польщі (92,7—99,0%), Україні (79,6—99%). Водночас у визначенні останніх двох місць у рейтингу важливості аналізованих цінностей проявилися відмінності по країнах. Якщо в усіх країнах кластеру «Протестантська Європа» важливість релігії посідала останнє місце з величинами показників від 19,3% у Данії до 38,5% у Німеччині, то в Україні й Польщі ця цінність, по-перше, не була останньою, а по-друге, показники були суттєво більшими: 78,1% у Польщі та 62% в Україні. Якщо в Україні та Польщі останньою цінністю в рейтингу була важливість політики (її зазначали істотно менше половини опитаних: 43,9% у Польщі й 29,7% в Україні), то в усіх країнах кластера «Протестантська Європа» важливість політики не посідала останнє місце (хоча в кількісному вимірі країни відчутно відрізнялися: від 44,4% у Фінляндії до 74,9% у Швеції).

Схоже й відмінне в ціннісних системах національних культур ще наочніше можна простежити, якщо застосувати інший спосіб визначення рейтингу важливості шести основних складових життя: не за місцем усіх складових у кожній країні (див. табл. 1), а за місцем кожної складової серед усіх країн. Тоді видно, що в міжкраїнному порівнянні важливість роботи була більшою для шведів (перше місце), поляків (друге місце), швейцарців (третє місце) і фінів (четверте місце), а для німців, данців, нідерландців і українців вона була порівняно меншою (п'яте — восьме місце); релігія є найважливішою в Польщі (перше місце), дещо менш важливою в Україні (друге місце),

Таблиця 2. Оцінка важливості основних складових життя в окремих європейських країнах у 2017—2020 рр., N — кількість респондентів, %/місце серед країн

Країни	Показник важливості основних складових життя, розрахований як сума відповідей «Дуже важливо» і «Скоріше, важливо» на запитання «Скажіть, будь ласка, наскільки це важливо для Вас?»					
	робота	релігія	політика	вільний час	друзі та знайомі	сім'я
Швеція, 2017 р. (N = 1198)	93,9/1	28,0/7	74,9/1	96,0/1	97,2/1	98,3/5
Фінляндія, 2017 р. (N = 1220)	89,7/4	31,7/4—5	44,4/6	93,6/4	95,3/4	97,0/6
Швейцарія, 2017 р. (N = 3174)	91,7/3	31,7/4—5	51,2/4	90,8/7	94,0/6	96,6/7
Німеччина, 2018 р. (N = 1528)	85,2/5	38,5/3	69,9/2	91,8/5	96,8/2	98,7/4
Данія, 2017 р. (N = 3369)	84,5/6	19,3/8	46,7/5	91,1/6	92,9/7	98,8/3
Нідерланди, 2017 р. (N = 2409)	82,2/7	30,3/6	54,0/3	95,1/2	96,0/3	93,2/8
Польща, 2017 р. (N = 1358)	92,7/2	78,1/1	43,9/7	94,2/3	94,4/5	99,0/1—2
Україна, 2020 р. (N = 1289)	79,6/8	62,0/2	29,7/8	82,9/8	89,8/8	99,0/1—2

набагато менш важливою в Німеччині (третє місце) і ще менш важливою в решті аналізованих країн (табл. 2).

Важливість політики була найбільшою для шведів (перше місце) і німців (друге місце), істотно меншою для нідерландців (третє місце) і швейцарців (четверте місце), ще меншою для данців, фінів і поляків (п'яте — сьоме місце) і найменшою для українців (восьме місце). Вільний час у міжкраїнному порівнянні був найважливішим у Швеції і найменш важливим в Україні, те саме стосувалося друзів і знайомих.

ВИСНОВКИ

1. За більшістю показників важливості для жителів проаналізованих восьми європейських країн основних життєвих цінностей простежується значно більше спільного, ніж відмінного, хоча на Світовій мапі крос-культурних розбіжностей Інглхарта — Вельцеля вони належать до різних кластерів (шість найбільш розвинутих — Данія, Німеччина, Нідерланди, Швеція, Швейцарія і Фінляндія до кластера «Протестантська Європа», Польща — до кластера «Католицька Європа», Україна — до кластера «Ортодоксальна Європа»). Це додає емпірично обґрунтованої аргументації на підтвердження тези про спільність ціннісних світів українців та інших європейців — сприятливого чинника в реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, завдань країни — кандидата на вступ до ЄС, перспектив участі Європи в повоєнному відновленні української економіки.

2. Визначені особливості ціннісних систем жителів різних європейських країн не підлягають оцінюванню як кращі або гірші, вони є культурною даністю, яку важливо знати і поважати всім учасникам міжнаціонального спілкування. Незнання цих особливостей може спричиняти випадки взаємного незадоволення таким спілкуванням, ускладнюючи процес інтеграції українських біженців у країнах перебування. Тому доцільно засобами державної інформаційної політики поширювати в публічному просторі цих країн більше знань про національні особливості культурних норм, традицій, звичаїв і поведінки, характерні для різних європейських народів.

3. Одним з напрямів такої політики слід визначити вдосконалення інформаційного забезпечення українських біженців у ЄС, яке включатиме в тому числі підготовку для них спрощеної інформації в популярних формах щодо регламентів надання адміністративних послуг у країнах перебування, а також інформаційних матеріалів для працівників сервісних служб цих країн щодо національно-культурних особливостей прийнятої в різних суспільствах поведінки.

Перспективи подальших розвідок з цієї тематики полягають у порівняльному аналізі ширшого кола складових ціннісних систем українців та інших європейців, зокрема, щодо національних особливостей ставлення до іммігрантів, іноземних робітників, людей іншої національності, релігії, мови тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Рушченко І.П. Великий вихід українського народу (феномен переміщених осіб 2022 року). *Український соціум*. 2022. № 2(81). С. 155—168. <https://doi.org/10.15407/socium2022.02.155>
2. Ручка А. Цінності та ціннісні зміни в новітній історії України. Інститут соціології НАН України. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. 30 років незалежності*. 2021. Вип. 8 (22). 620 с. С. 486—497.
3. Акуленко Л., Балакірева О., Волосевич І. та ін. Світове дослідження цінностей в Україні. Київ, Український центр європейської політики, 2020. 216 с. URL: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/WVS-UA_2020_report_WEB.pdf
4. Инглхарт Р., Вельцель К. Модернизация, культурные изменения и демократия: последовательность человеческого развития. М., Новое издательство, 2011. 464 с.

Надійшла 30.09.2022

Прорецензована 02.10.2022

Підписана до друку 06.10.2022

REFERENCES

1. Rushchenko I.P. The great exodus of the Ukrainian people (the phenomenon of displaced persons in 2022). *Ukrainian Society*, 2022, No. 2(81), pp. 155-168. <https://doi.org/10.15407/socium2022.02.155> [in Ukrainian].
2. Ruchka A. Values and change in the value system with regard to Ukraine's recent history. *Ukrainian society: monitoring of social changes. 30 years of independence*, 2021, Vol. 8 (22), pp. 486-497 [in Ukrainian].
3. Akulenko L., Balakiryeva O., Volosevych I. et al. World Values Survey in Ukraine. Kyiv, 2020, available at: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/WVS-UA_2020_report_WEB.pdf [in Ukrainian].
4. Inglehart R., Welzel Ch. Modernization, Cultural Change, and Democracy. The Human Development Sequence. M., 2011 [in Russian].

Received on September 30, 2022

Reviewed on October 2, 2022

Signed for printing on October 6, 2022

Roman Levin, PhD (Educational Sciences), Senior Research Fellow,
Senior Research Fellow of the Department of Monitoring Based Research
on Socio-Economic Transformations
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
26, Panas Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

Hanna Yatsenko, PhD (Econ.),
Research Fellow of the Department of Monitoring Based Research
on Socio-Economic Transformations
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
26, Panas Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

PERCEPTION OF LIFE VALUES BY UKRAINIANS AND OTHER EUROPEANS IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN REFUGEES' INTEGRATION IN THE EU

It was established that in the process of Ukrainian refugees' integration in the EU, there are frequent instances of insufficient mutual understanding between the participants of international communication. Typical examples of this are the contacts of refugees with the official services of host countries. Refugees are dissatisfied that unfamiliar bureaucratic regulations, complex procedures, and long waiting periods hinder quick and trouble-free resolution of is-

sues. The officers of the services are also dissatisfied with the misunderstanding and uneasy acceptance of the prescribed rules by the refugees. Both parties are mutually dissatisfied with each other's behavior. This behavior seems incomprehensible and unjustified, although in fact it is quite normal for the other party. But the parties lack awareness of the cultural peculiarities of behavior existing in another country. Since human behavior is largely determined by values, the perception of basic life values importance by Ukrainians and residents of other EU countries was studied. Based on the combined data of World Values Survey and European Values Study for 2017-2020, a secondary analysis was conducted focusing on sociological indicators of the importance of six main components of life: family, friends and acquaintances, work, free time, religion and politics, for residents of eight European countries from different clusters of the Inglehart–Welzel world map of cross-cultural differences. It was determined that in the inter-country comparison, there are much more similarities than differences in most indicators. This is a favorable factor for establishing a good mutual understanding between the participants of international communication in the process of Ukrainian refugees' integration in the EU. In order to improve mutual understanding, it is proposed to inform refugees more about the current rules of administrative services provision and to spread in the public space of host countries knowledge about the national peculiarities of behavior, specific cultural norms, traditions and customs of various European peoples.

Keywords: *values; refugees; integration.*